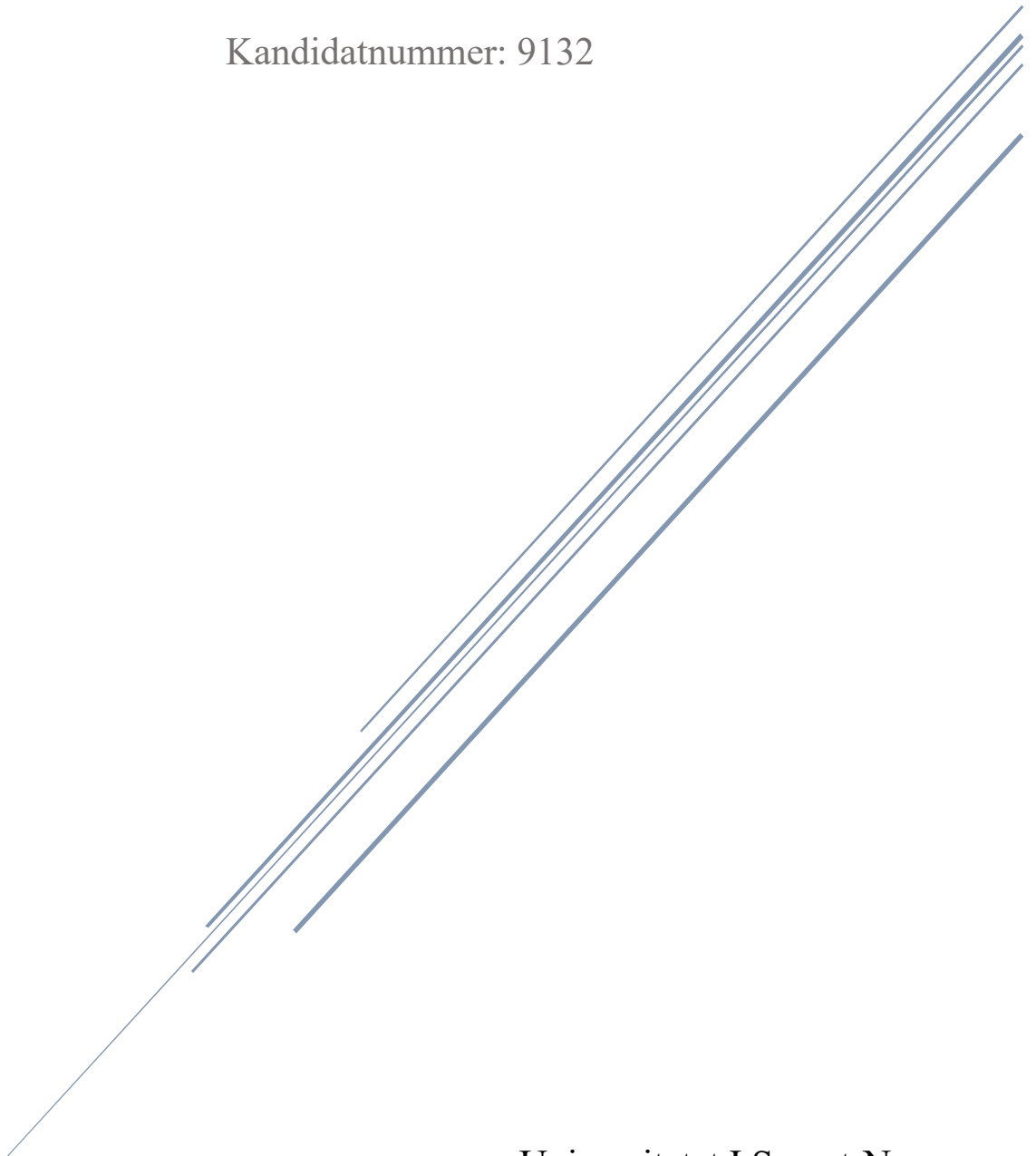

Å BRUKE MANGFOLDETS UTFORDRINGER TIL MULIGHETER

Oppgave 1: menneskerettigheter og elevmangfold.

Kandidatnummer: 9132

Universitetet I Sørøst-Norge

MG2PE2

Innholdsfortegnelse

Innledning	2
Bakgrunn	2
Problemstilling	2
Teori.....	3
Menneskerettighetene.....	3
Demping og synliggjøring av forskjeller	3
Lærerens ansvar.....	4
Drøfting	5
Konsekvenser	5
Utfordringer.....	6
Muligheter	7
Avslutning	9
Litteraturliste.....	10

Innledning

Skolen fungerer i Norge som et sted hvor nær sagt alle barn og unge opplever å være elev og del av en klasse. I disse klassene er det elever, lærere og foreldre med ulike bakgrunn som møter hverandre og som skal fungere sammen. Dette samarbeidet skal fungere uavhengig av forskjeller og skal bygge på skolens retningslinjer som formålsparagrafen, læreplaner og ikke minst FNs menneskerettigheter. Klassen kan bli sett på som en miniatyr av det øvrige samfunnet der det både vil være utfordringer og muligheter som oppstår når ulike mennesker møter hverandre. Det vil da være opp til læreren og hans profesjonsutøvelse å bruke disse ulikhetene på en måte som bygger opp under skolens mandat. Formålet for denne oppgaven er derfor å drøfte de didaktiske konsekvensene, utfordringene og mulighetene lærere kan erfare i møte med en klasse som er preget av språklig, kulturelt og religiøs mangfold, sett i lys av nasjonale og internasjonale rammer og regelverk.

Bakgrunn

Bakgrunn for valg av tema finnes blant annet i emneplanen for pedagogikk og elevkunnskap, emne 2, der det står beskrevet at studenten skal ha ferdigheter og kunnskaper om menneskerettighetene, samt tilrettelegging i skoler preget av språklig, kulturelt og religiøs mangfold (USN, 2021). Disse læringsutbyttene sier noe om hvordan dagens norske skole er preget av ulikheter som lærere må ta stilling til både utenom, i forkant av, underveis og i etterkant av undervisningen. Det forteller også noe om lærerrollen og ansvaret som ligger på lærere hver eneste dag. Sammen begrunner målene denne oppgavens formål, nettopp lærerens evne til å skape gode læringsmiljøer og situasjoner i et mangfoldig klasserom, selv når en møter på utfordringer.

Problemstilling

Basert på innledning og bakgrunn for tema er derfor oppgavens problemstilling som følgende:

«Hvilke didaktiske konsekvenser, utfordringer og muligheter finnes det i en skole preget av språklig, kulturelt og religiøs mangfold?».

For å svare på problemstillingen vil det først bli presentert relevant bakgrunns teori om menneskerettighetene samt relevant teori om forskning gjort på området. Deretter vil det komme en drøftedel som diskuterer teorien sortert etter konsekvenser, utfordringer og muligheter. Avslutningsvis blir det presentert en konklusjon med svar på problemstilling.

Teori

Menneskerettighetene

FNs menneskerettigheter er blitt til i historiske prosesser og bygger på en forståelse om alle menneskers frihet og rettigheter. Dette gjelder uavhengig av blant annet kjønn, alder, religion og nasjonalitet, ettersom disse rettighetene er universelle. Innenfor rettighetene finner vi ytringsfrihet, trosfrihet, organisasjonsfrihet og retten til utdanning, for å nevne noen. Disse rettighetene ble først presentert i kjølvannet av 2. verdenskrig, blant annet som følge av folkemordet mot jøder og andre minoriteter. Det er likevel ikke slik at menneskerettighetene kun gjelder ved store internasjonale saker med grove overtramp. Menneskerettighetene er for hvert enkelt menneske og gruppe i små og store saker. Dette kan være alt fra elevs rett til medvirkning i skolen til menneskehandel. Et eksempel fra den norske skole er saken om KRL-faget der Norge ble kritisert for brudd på *Den internasjonale konvensjon om politiske og sivile rettigheter* i 2004 (Valen, Sendstad, 2017, s. 62). Bakgrunnen og formålet med menneskerettighetene er derfor å gi frihet, rettferdighet og muligheter til alle mennesker i alle aldre. Dette er rettigheter den norske staten har forpliktet seg til og som alle lærere må ta stilling til da de fungerer som representanter for staten. Menneskerettighetene blir også spesifisert i opplæringslovens formålsparagraf der det blir beskrevet at skolen skal bygge på de grunnleggende verdiene som blant annet er forankret i menneskerettighetene (Elstad, 2021, s. 289). Som skole og lærer innebærer dette blant annet å respektere foreldreretten og handling ut fra barns beste. Dette kan noen ganger skape spenninger og implikasjoner der barnekonvensjonen kan stå i motsetning til foreldrenes syn på barnet. Menneskerettighetene fungerer derfor som et grunnlag som lærere må tolke og handle ut fra i arbeid med elevmangfoldet i skolen.

Demping og synliggjøring av forskjeller

Hans Hodne diskuterer i boken «Religioner og livssyn i skolehverdagen» at forholdet mellom religion og skole er en tematikk like gammel som skolen selv. Han mener likevel at selv om det kan være krevende så kan mangfoldet fungere som viktige lærings- og dannelsressurser i klasserommet (2020, s. 76). Han diskuterer videre dempingen og synliggjøring av forskjeller blant elevene og hvilke utfall dette kan få. Han påpeker at dempingen, i form av å fjerne og omforme aktiviteter og arbeidsmåter slik at ingen skiller seg ut, skaper en kultur der enkelte får innskrenkede muligheter til å være seg selv (Hodne, 2020, s. 78). Dette strider imot det vi kan finne i den overordnede delen av læreplanverket der det står beskrevet at «Skolen skal ...

bidra til at hver elev kan ivareta og utvikle sin identitet i et inkluderende og mangfoldig felleskap.» (Elstad, 2021, s. 290). Hodne presenterer da synliggjøring av forskjeller i aktiviteter og arbeidsmåter isteden, for å skape en mangfoldsskole der likeverd blir fremhevet istedenfor likhet (2020, s. 79).

Lærerens ansvar

Både Hans Hodne og Lena Lybæk skriver om lærerens ansvar i møte med det mangfoldige klasserommet. Lybæk trekker spesielt frem det å fokusere på likheter innad i de religiøse og kulturelle forskjellene for å skape gode klassemiljøer preget av respekt og toleranse. Blant annet blir likhetstrekk i verdiene mellom de abrahamittiske og indiske religionene trukket frem (2017, s. 144). Hodne legger på sin side frem ansvaret læreren har i måten hen opptrer og formulerer seg i møte med det mangfoldige klasserommet. Han trekker derfor frem respekt og toleranse som relevante begreper for å skape gode klassemiljøer som motvirker mobbing og marginalisering (Hodne, 2020, s. 81-88).

Ansvaret lærere har gjelder alt fra opprettholdelsen av friheter og rettigheter til utforming av undervisningen. Relevante begreper her er blant annet *tilpasset opplæring* som referer til hvordan undervisningen bør tilrettelegges slik at hver enkelt oppnår tilfredsstillende læringsutbytte (Elstad, 2021, s. 298). Et annet anliggende er *religionsfriheten* som referer til retten til å utøve og praktisere religion etter egen overbevisning (Lybæk, 2017, s. 146). Med det er også *opplæringslovens fritaksparagraf* viktig. Denne spesifiserer at elever har rett til å bli fritatt fra aktiviteter av livssynsmessige årsaker, uavhengig av fag (Sødal & Tallaksen, 2021, s. 59). Paragrafen fastslår også at det er elevens egen opplevelse som ligger til grunn for fritaket, og at ingen er fritatt for kunnskap, kun aktiviteter og arbeidsmåter som oppleves støtende eller krenkende på livssynsmessige grunnlag (Sødal & Tallaksen, 2021, s. 60). Dette henger sammen med *likhetsprinsippet* som innebærer et forbud mot usaklig forskjellsbehandling i skolen (Utdanningsdirektoratet, 2014, s. 21).

Drøfting

Konsekvenser

De didaktiske konsekvensene som kan oppstå i en mangfoldig skole er mange. Det mest sentrale er kanskje de synlige forskjellene i klassen enten det er i form av ulikt førstespråk eller annerledes vaner, leveregler og verdier som følge av kultur, religion og/eller livssyn. Disse synlige forskjellene kommer ofte tydeligere frem ved fag som kroppsøving, mat & helse eller i KRLE undervisningen, da religion og livssyn ofte setter bestemte føringer som kan påvirke dette. Det kan likevel også dukke opp forskjeller i fag som naturfag, for eksempel vil noen trossamfunn avskrive teorier som evolusjon. Norskfaget og musikk kan også være utfordrende, eksempelvis ved opplesning eller synging av salmer. Saker som dette kan i noen tilfeller gi rett til fritak fra aktiviteter etter fritaksparagrafen i opplæringsloven. Om det stadig er noen som har fritak eller på andre måter er passive deltakere i undervisningen på grunn av deres bakgrunn vil det virke marginaliserende og stigmatiserende for eleven (Haug & Mausestaden, 2019, s. 28). Det kan også oppleves som forskjellsbehandling i form av ekskludering og begrensning, og står derfor i strid med barnekonvensjonens rettigheter (Valen-Sendstad, 2017, s. 64). For læreren er dette en konsekvens som bør unngås. En måte å gjøre dette på er å skape et inkluderende klassemiljø med toleranse, respekt og åpenhet, samt designe undervisningen etter elevgruppa på en måte der alle er deltakende og føler seg sett og ivaretatt. Dette henger sammen med Hodnes teori om å synliggjøre forskjeller, men på en måte som er i tråd med likhetsprinsippet.

Høytidsmarkeringer og feiringer slik som bursdager, advent, jul og påske er ofte en sentral del av skolens virksomhet, spesielt på barnetrinnet. Dette kan blant annet skape utfordringer for unge som tilhører Jehovas vitner da de i mange tilfeller ikke ønsker å delta i aktiviteter tilknyttet høytidsmarkeringer og feiringer (Lybæk, 2017, s. 148). For å unngå en slik konsekvens kan enkle innholdsendringer og omformuleringer være hensiktsmessig. For eksempel kan «juleverksted» byttes ut med den nøytrale beskrivelsen «vinterverksted» og flere høytider enn kun kristne kan på lik linje bli markert istedenfor feiret. På denne måten unngås religionsutøvelse og forskjellene synliggjøres på en god måte som følger skolens mandat om identitetsutvikling og åpenhet for tradisjonsmangfold (Sødal & Tallaksen, 2020, s. 70).

Utfordringer

Konsekvensene, som nevnt ovenfor, både gir og henger sammen med de didaktiske utfordringene læreren møter i det mangfoldige klasserommet. Å skape det gode klassemiljøet er en av dem. Geir Winje foreslår blant annet «å la kirken være kirke og skolen være skole» (2017, s. 133). Dette innebærer blant annet at skolen skal ta seg av kunnskapsformidlingen av både den norske kirke og andre tros- og livssynsretninger, og at alle skal få lik tilgang til kunnskap, selv med eventuelle fritak av arbeidsform. At fokuset er på kunnskap og at alle elever har en egen og likeverdig plass i klasserommet, der deres religionsfrihet er respektert, er viktig for miljøet. Dette oppnås blant annet gjennom lærerens egne holdninger og undervisningspraksiser, for eksempel gjennom å unngå forkynnelse og religionsutøvelse. Winje trekker frem at den profesjonelle læreren både ser og bruker mulighetene i klasserommet på en måte som etablerer vennskap, og overlater ikke dette kun til KRLE-læreren. Han skriver også at samtale om klassens mangfold er mer heldig enn å skyve det under teppet, da dette blant annet reduserer faren for misforståelser i elevgruppa (2017, s. 121- 122). Dette er spesielt viktig i en verden hvor de digitale massemediene dominerer som kunnskapsformidler for elevene utenom skolen. Forskjellene i klassen kan også gi mulighet for en praktisk tilnærming og opplæring av toleranse, åpenhet og respekt.

Språk, kultur og religion er også viktige identitetsfaktorer blant mange elever, og at læreren ser og respekterer dette er viktig for både relasjonen og det positive klassemiljøet. På Utdanningsdirektoratet sine sider står det at «Det viktigste læremiddelet i skolen er læreren selv.» (Rørnes, Overland, Roland & Tveitereid, 2006, s. 120), som sikter til at læreren ikke bare er underviser og pedagog, men også rollemodell og forbilde for elevene. Ord og handling har derfor mye å si for klassens holding- og dannelsesarbeid, som for øvrig også er en del skolens samfunnsmandat. Dette er igjen viktige faktorer i arbeidet med et godt klassemiljø.

En didaktisk utfordring som henger sammen med klassemiljøet er når kulturelle og religiøse verdier kolliderer med skolens verdier. For eksempel betydningen av kjønnsroller, lydighet, respekt, ære og strenghet. Foreldremandatet kommer tydelig frem her og overveid i menneskerettighetene og opplæringsloven. Winje poengterer at i tilfeller hvor dette kan skape konflikt at det er opp til læreren å unngå å skape situasjoner der enkeltelever vil føle det som en tung byrde (2017, s. 124). Tilfeller hvor dette kan komme opp kan for eksempel være når muslimske elever møter på seksualundervisning i naturfag eller når hinduistiske elever skal

lære om og/eller praktisere likestilling. Planlegging, tilrettelegging og samarbeid med hjemmet vil da være viktig.

Skole-hjem-samarbeidet kan være utfordrende i en mangfoldig klasse da det er mange faktorer og ta stilling til. Som lærere skal man opplyse og informere foreldrene om det faglige innholdet og arbeidsmetodene i skolen. Dette er noe som skal skje i forkant av og ikke i etterkant av undervisning. Foreldre har også en rett til medvirkning og deres rolle er sentral i utdanningsarbeidet som skjer på skolen. Hodne trekker frem respekt og informasjon som spesielt viktig i dette arbeidet, blant annet fordi det skaper tillit (2020, s. 93). Dette kan skje gjennom foreldrekonferanser og møter, samt ukeplaner og informasjonsbrev, for å nevne noen. Tilrettelegging for religionsutøvelse og fritak fra aktiviteter i undervisningen er temaer som gjerne diskuteres i samarbeid med skolen og foreldrene, da foreldrene har både retten og ansvaret til å sørge for barnets religiøse og moralske oppdragelse. Mangel på tilrettelegging rundt dette kan være brudd på opplæringsloven og diskrimineringsloven. Samarbeid, samtaler og informasjonsformidling kan ta opp mye av lærerens tid, men gevinsten er stor når alle parter tar del i skolens arbeid og ikke minst føler seg hørt og respekter.

Muligheter

De didaktiske konsekvensene og utfordringene skolen i møte med et mangfold av elever kan også gi rom for muligheter. Opplæringsloven inneholder blant annet opplæring i verdier forankret i menneskerettighetene, samt innsikt og respekt for det kulturelle mangfoldet og den enkeltes overbevisning (Elstad, 2021, s. 289). Å bruke forskjellene i klasserommet kan derfor være en ressurs for å oppnå disse målene, både når det kommer til menneskerettighetsundervisning og opplæring i nasjonal og internasjonale religioner og kulturarv. Synliggjøring av ulikheter gjennom aktiviteter og arbeidsmåter, der alle elevene kommer frem som en likeverdig del av klassen og det øvrige samfunnet, står sentralt. Dette er også med på å skape respekt og forståelse som er i tråd med dannelsingsoppdraget i skolen og mandatet om utviklingen av ansvarlige samfunnsborgere. At elevene får aktivt delta i et miniatyrsamfunn, hvor de har mulighet til å opparbeide kunnskap og forståelse med veiledning underveis, er sentralt for dette. Dette henger videre i tråd med Hodnes teori om å synliggjøre forskjeller i klasserommet. Sentralt for at dette skal fungere er det likevel viktig med godt klassemiljø kjennetegnet av respekt og åpenhet.

Den overordnede delen av læreplanverket trekker frem, som nevnt i teoridelen, utviklingen av personlig identitet hos elevene i et inkluderende og mangfoldig felleskap som en viktig del av arbeidet i skolen (Elstad, 2021, s. 290). For mange elever henger språk, kultur, religion og identitet tett sammen, og eleven kan forså seg selv og andre i lys av egen tro eller livssyn. Som lærer er det derfor sentralt å ikke undergrave den enkeltes religion gjennom dempingen av forskjeller i klasserommet, selv om dette kan ha positive virkinger som at fritaksretten kan bli overflødig. Ettersom livssyn berører emosjoner og praksis som former leveviset til den enkelte, kan en slik strategi minske mulighetene for eleven til å både være og videreutvikle seg selv i skolen. Dette er en uheldig konsekvens som går i strid med skolens formål. Det bør likevel argumenteres at lærere ikke bør grave og fremheve ulikheter i klasserommet, da det også kan ha uheldige utfall. Læreren må isteden bruke sitt profesjonelle skjønn til å både fremheve likheter og feire ulikheter, på en måte som både skaper et godt felleskap i klassen og trygghet for den enkelte.

At elevmangfoldet i klassen er stort vil gjøre at den kollektive kunnskapen er større. Å ha elever fra ulike bakgrunner gir unike innblikk i forskjellene vi finner ellers i Norge og i verden. Denne førstehånds kunnskapen kan brukes som en ressurs til å få personlig kjennskap til ulike tradisjoner og levevis. Elever og foreldre kan bidra i undervisningen dersom de er komfortable med det. Markeringer av ulike høytider i de ulike religionene og livssynene gir spesielle muligheter for dette, for eksempel gjennom skolebesøk og/eller matlaging av tradisjonelle retter i mat- og helsefaget. Høytidsmarkeringene kan derfor synliggjøre mangfoldet i klassen på en positiv måte, samtidig som det også kan knyttes og kombineres med ulike undervisningsopplegg og arbeidsoppgaver. Slike markeringer gir også muligheter for å øve på å utøve respekt og forståelse. Til samme tid gir slike markeringer ofte glede og bedre felleskap i klassen (Sødal, 2020, s. 269). At elever og elevgrupper møter noe de er vant med og verdsetter er også viktig for deres trygghet og identitet. I slike markeringer og inkludering av elever og foreldre er det viktig at det er en rettferdighet mellom de ulike religionene og livssynene representert i klassen, slik at alle føler seg sett og inkludert, og ikke diskriminert. Dette henger også sammen med elevers rett til medvirkning og til å bli hørt i skolen.

Avslutning

I skolen møter lærere et mangfold av elever fra ulike språklige, kulturelle og religiøse bakgrunner, da en klasse vil være representativ for samfunnet rundt. Dette er noe som gir didaktiske konsekvenser og utfordringer, men ikke minst også muligheter. Lærerens arbeid ligger i å omgjøre utfordringene og bruke dette mangfoldets potensial til en ressurs for aspekter som identitetsdannelse, trivsel, kunnskap, respekt og tilhørighet. Altså må konsekvensene, utfordringene og mulighetene bli sett på i sammenheng, og ikke adskilt fra hverandre. Dette legger likevel opp til god klasseledelse, relasjonskompetanse samt faglig kompetanse hos læreren. Den gode læreren må også bruke handlingsrommet for profesjonsutøvelse, i møte med mangfoldet, på en måte som overholder de nasjonale og internasjonale føringene og regelverkene. Altså er kravet til den gode lærer mange og høye, men det gjør også læreren i stand til å lykkes i møte med skolens elevmangfold. Dette er noe jeg personlig vil huske på og ta med meg videre i egen utdanning, praksis og til slutt læreryrket, da jeg tror det vil gjøre meg i bedre stand til å ivareta elever fra ulike bakgrunner og tradisjoner på en god måte.

Litteraturliste

Elstad, E. (2021). *Pedagogikk for kommende lærere*. Universitetsforlaget.

Haug, P. & Mausethagen, S. (2019). Å være lærer. I Søbstad, R., Krumsvik, R. J., Munthe, E., Haug, P. & Postholm M. B. (Red.). (2019). *Lærer i skolen 5-10: lærerarbeid og læringsmiljø* (s. 17-43). Cappelen Damm Akademisk.

Lybæk, L. (2017). Religioner og menneskerettigheter. I Winje, G., Breidlid, H., Lybæk, L. & Valen-Sendstad, Å. (2017). *Grunnleggende felles verdier?: menneskerettighetene og religionspluralisme i skolen* (s. 137-170). Cappelen Damm Akademisk.

Nordahl, T., Gravrok, Ø., Knudsmoen, H., Larsen, T. & Rørnes, K. (Red.). (2006). *Forebyggende innsatser i skolen*. Utdanningsdirektoratet.

Sødal, H. K., Hodne, H., Repstad, P. & Tallaksen, I. M. (2020). *Religioner og livssyn i skolehverdagen*. Cappelen Damm Akademisk.

Universitetet i Sørøst-Norge. (2021). *Emneplan for pedagogikk og elevkunnskap, emne 2*. Institutt for pedagogikk. https://www.usn.no/studier/studie-og-emneplaner/#/emne/MG2PE2_1_2022_VÅR

Utdanningsdirektoratet. (2014). *Veilederen spesialundervisning*. Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/spesialundervisning/Spesialundervisning/Retten/2.4/>

Valen-Sendstad, Å. (2017). Menneskerettighetene og skolen. I Winje, G., Breidlid, H., Lybæk, L. & Valen-Sendstad, Å. (2017). *Grunnleggende felles verdier?: menneskerettighetene og religionspluralisme i skolen* (s. 55-100). Cappelen Damm Akademisk.

Winje, G. (2017). Religions- og livssynsmangfoldet. I Winje, G., Breidlid, H., Lybæk, L. & Valen-Sendstad, Å. (2017). *Grunnleggende felles verdier?: menneskerettighetene og religionspluralisme i skolen* (s. 103-136). Cappelen Damm Akademisk.